

Academia Review-A Multidisciplinary Online Journal

ISSN (Online): 3070-6726

Website: <https://academia.org>

Volume 2, Issue 5, May, 2026

This work is Licenced under Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).

Current Status Of Organization Of Finished Products Accounting At Regional Light Industry Enterprises

Babakulova Matluba Kurbannazarovna

Doctoral student of TDIU

Teacher of Sarbon University

mstlubababaqulova@gmail.com

Annotation. This article analyzes the current state of organization of finished products accounting at regional light industry enterprises from a scientific and practical perspective. It covers the role of light industry in the economy, the content of the concept of finished products in accounting, the current regulatory and legal framework, accounting for the acceptance, storage, registration and sale of finished products in the warehouse. Also, existing problems related to document circulation, inventory, calculation, account registers, digitization and automation at regional enterprises are analyzed and scientifically based proposals are presented for their elimination.

Keywords. Light industry, regional enterprise, finished products, accounting, inventories, document flow, inventory, calculation, digitization, automation

YENGIL SANOAT MINTAQAVIY KORXONALARIDA TAYYOR MAHSULOTLAR HISOBINI TASHKIL ETISHNING HOZIRGI HOLATI

Babakulova Matluba Kurbannazarovna

TDIU doktoranti

Sarbon universiteti o`qituvchisi

mstlubababaqulova@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada yengil sanoat mintaqaviy korxonalarida tayyor mahsulotlar hisobini tashkil etishning hozirgi holati ilmiy-amaliy jihatdan tahlil qilingan. Unda yengil sanoatning iqtisodiyotdagi o`rni, tayyor mahsulot tushunchasining buxgalteriya hisobidagi mazmuni, amaldagi me`yoriy-huquqiy asoslar, tayyor mahsulotlarni omborga qabul qilish, saqlash, rasmiylashtirish va realizatsiya qilish hisobi yoritilgan. Shuningdek, mintaqaviy korxonalarda hujjatlar aylanishi, inventarizatsiya, kalkulyatsiya, hisob registrlari,

raqamlashtirish va avtomatlashtirish bilan bog‘liq mavjud muammolar tahlil qilinib, ularni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar. yengil sanoat, mintaqaviy korxonalar, tayyor mahsulot, buxgalteriya hisobi, tovar-moddiy zaxiralar, hujjatlar aylanishi, inventarizatsiya, kalkulyatsiya, raqamlashtirish, avtomatlashtirish

Kirish

O‘zbekiston iqtisodiyotida yengil sanoat tarmog‘i sanoat ishlab chiqarishi, bandlikni ta‘minlash, hududiy sanoatlashuvni rivojlantirish va eksport salohiyatini oshirishda muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, to‘qimachilik, tikuv-trikotaj, charm-poyabzal va ipakchilik yo‘nalishidagi mintaqaviy korxonalar xomashyoni qayta ishlashdan tayyor mahsulot ishlab chiqarishgacha bo‘lgan zanjirda yuqori ahamiyatga ega. Mazkur tarmoq korxonalarida ishlab chiqarish jarayonining ko‘p bosqichliligi, assortimentning kengligi, buyurtma asosida ishlash amaliyoti hamda ombor xo‘jaligining murakkabligi tayyor mahsulotlar hisobini aniq va tizimli yuritishni talab etadi.

Tayyor mahsulotlar hisobi korxonalar aktivlari holatini, sotish uchun tayyor zaxiralar miqdorini, ishlab chiqarish natijalarini va realizatsiya bilan bog‘liq moliyaviy ko‘rsatkichlarni aniqlashda muhim ahamiyatga ega. O‘zbekiston Respublikasining “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi Qonuni, milliy buxgalteriya hisobi standartlari hamda moliyaviy hisobotga oid boshqa me‘yoriy hujjatlar tayyor mahsulotlar hisobini tashkil etishning umumiy huquqiy asosini belgilaydi. Shu bilan birga, yengil sanoat korxonalarining texnologik va tashkiliy xususiyatlari mazkur obyekt hisobini sohaviy nuqtayi nazardan o‘rganishni taqozo etadi.

Asosiy qism

Yengil sanoat mintaqaviy korxonalarining iqtisodiyotdagi o‘rni va ahamiyati

Yengil sanoat O‘zbekistonda xomashyoni chuqur qayta ishlash, qo‘shilgan qiymat yaratish va eksportbop mahsulot ishlab chiqarishning strategik tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Davlat organlarining rasmiy materiallarida to‘qimachilik va tikuv-trikotaj yo‘nalishlari hududiy sanoat salohiyatini oshirish, yangi ish o‘rinlari yaratish hamda mahalliy xomashyoni qayta ishlash darajasini ko‘paytirish vositasi sifatida ko‘rsatiladi. Mintaqaviy korxonalar ushbu jarayonda alohida o‘rin egallaydi, chunki ular hududning xomashyo bazasi, mehnat resurslari va logistika imkoniyatlari bilan uzviy bog‘liq holda faoliyat yuritadi.

Yengil sanoatda tayyor mahsulotlar nomenklaturasining kengligi, modellar almashuvining tezligi, mavsumiylik va buyurtma portfeliga bog‘liqlik hisob tizimiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Shu sababli tayyor mahsulotlarni hisobga olish

faqat umumiy buxgalteriya tamoyillari bilan cheklanib qolmay, balki ishlab chiqarish texnologiyasi, sifat nazorati, partiyalilik va ombor hisobi xususiyatlarini ham inobatga olishi lozim.

Tayyor mahsulot tushunchasi va uning buxgalteriya hisobidagi o‘rni

Buxgalteriya hisobi nazariyasida tayyor mahsulot ishlab chiqarish jarayoni yakunlangan, belgilangan sifat va texnik mezonlarga javob beradigan, qabul-topshirish tartibidan o‘tgan hamda omborga qabul qilingan yoki xaridorga topshirishga tayyor bo‘lgan mahsulot sifatida e‘tirof etiladi. Milliy va xalqaro yondashuvlarda tayyor mahsulotlar tovar-moddiy zaxiralar tarkibida ko‘riladi. Xususan, IAS 2 “Inventories” standartiga muvofiq, ishlab chiqarish natijasida sotish uchun mo‘ljallangan tayyor mahsulotlar zaxiralar tarkibiga kiradi va ular tannarx hamda sof realizatsiya qiymatining eng pasti bo‘yicha baholanadi.

Yengil sanoat korxonalarida tayyor mahsulotlar sifatida tayyor gazlama, tikuv-trikotaj buyumlari, tayyor kiyim-kechak, poyabzal, charm mahsulotlari va boshqa yakuniy iste‘molga mo‘ljallangan buyumlar e‘tirof etiladi. Bunda mahsulotning tayyor deb hisoblanishi ishlab chiqarish bosqichining tugallanishi bilan birga, texnik nazorat bo‘limi yoki boshqa vakolatli bo‘linma tomonidan sifat bo‘yicha qabul qilinishiga ham bog‘liq. Shu jihatdan tayyor mahsulotlar hisobi yengil sanoat korxonalarida sifat nazorati va ombor hisobidan ajralgan holda ko‘rib chiqilmaydi.

Tayyor mahsulotlar hisobini tashkil etishning amaldagi tartibi va huquqiy asoslari

O‘zbekiston Respublikasining “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi Qonunida xo‘jalik operatsiyalarini dastlabki hujjatlar bilan rasmiylashtirish, aktivlar va majburiyatlarni baholash, hisob registrlarini yuritish hamda moliyaviy hisobotni shakllantirishning umumiy qoidalari belgilangan. Tayyor mahsulotlar hisobi ham ushbu umumiy talablar asosida tashkil etiladi. Milliy buxgalteriya hisobi standartlarida tovar-moddiy zaxiralar, daromadlar, xarajatlar va moliyaviy natijalarning hisobda aks ettirilishiga doir normalar mavjud bo‘lib, tayyor mahsulotlar hisobini yuritishda aynan shu me‘yorlar amaliy ahamiyat kasb etadi. Korxonalarida hisob siyosatida tayyor mahsulotlarni baholash usuli, ombor hisobi shakli, hujjatlar aylanishi jadvali, inventarizatsiya o‘tkazish tartibi, tannarxni aniqlash yondashuvi va analitik hisob obyektlari belgilanishi zarur. Yengil sanoat korxonalarida bu jihatlar ayniqsa muhim, chunki mahsulot turlari ko‘pligi, ishlab chiqarish buyurtmalarining farqlanishi va yarim tayyor mahsulotlar ulushining yuqoriligi hisob siyosatini aniq va batafsil ishlab chiqishni talab qiladi.

Tayyor mahsulotlarni omborga qabul qilish, saqlash, rasmiylashtirish va realizatsiya qilish hisobi

Tayyor mahsulotlarni omborga qabul qilish odatda ishlab chiqarish bo‘linmasidan omborga topshirish hujjatlari, qabul-topshirish dalolatnomalari, kirim orderlari yoki ichki yuk xatlari asosida rasmiylashtiriladi. Yengil sanoatda mahsulotlar ko‘pincha partiyalar, assortiment, o‘lcham, model, rang va artikul bo‘yicha qabul qilinadi. Bu esa ombor hisobi va analitik hisobni yanada batafsil yuritishni taqozo etadi. Omborga qabul qilingan mahsulotlar bo‘yicha moddiy javobgar shaxslar kesimida miqdoriy hisob yuritiladi, buxgalteriyada esa qiymat ifodasidagi sintetik va analitik yozuvlar amalga oshiriladi.

Saqlash jarayonida tayyor mahsulotlarning butligi, sifati va nomenklatura bo‘yicha harakati ustidan nazorat o‘rnatilishi lozim. Yengil sanoat mahsulotlari saqlash sharoitlariga sezgir bo‘lishi mumkinligi sababli, ombor hisobining uzluksizligi va inventarizatsiya muhim ahamiyat kasb etadi. Inventarizatsiya nafaqat haqiqiy qoldiqni aniqlash, balki nuqsonli, sekin aylanuvchi yoki realizatsiya imkoniyati pasaygan mahsulotlarni aniqlash uchun ham zarur.

Realizatsiya jarayonida tayyor mahsulotlarning jo‘natilishi, xaridorga topshirilishi va hisobdan chiqarilishi tegishli hujjatlar asosida aks ettiriladi. Bunda shartnoma, hisobvaraqa-faktura, yuk xati, qabul qilish-topshirish hujjati va to‘lov hujjatlari muhim rol o‘ynaydi. Daromadni tan olish va sotilgan mahsulot tannarxini aniqlash amaldagi standartlar va hisob siyosatiga muvofiq amalga oshiriladi. Shu sababli hujjatlar aylanishi va dastlabki hujjatlarning to‘g‘ri rasmiylashtirilishi tayyor mahsulotlar hisobining ishonchliligini belgilovchi asosiy shartlardan biridir.

Tahlil va muhokama

Mintaqaviy korxonalarda tayyor mahsulotlar hisobini yuritishning hozirgi holati

Mintaqaviy yengil sanoat korxonalarida tayyor mahsulotlar hisobi amalda umumiy me‘yoriy talablar asosida yuritilayotgan bo‘lsa-da, uning tashkiliy darajasi korxonaning hajmi, texnik ta‘minoti, boshqaruv sifati va raqamlashtirish darajasiga qarab farqlanadi. Kichik va o‘rta korxonalarda hisobning ayrim uchastkalari hanuz an‘anaviy usulda, ya‘ni qog‘oz hujjatlar va oddiy dasturiy vositalar asosida olib borilishi kuzatiladi. Yirikroq korxonalarda esa ombor hisobi, ishlab chiqarish hisoboti va sotuv hisobi o‘rtasidagi bog‘liqlikni kuchaytirishga qaratilgan avtomatlashtirilgan tizimlar bosqichma-bosqich joriy etilmoqda.

Amaliyotda uchraydigan asosiy muammolardan biri tayyor mahsulotlarning nomenklaturasi keng bo‘lgan sharoitda analitik hisobni yetarli darajada detallashtirish qiyinligidir. Masalan, tayyor kiyim-kechak mahsulotlari model, o‘lcham, mato turi, rang va buyurtmachi bo‘yicha farqlanishi mumkin. Bunday

holatda hisobning yetarli darajada detallashtirilmasligi qoldiqlarni boshqarish, sekin aylanuvchi mahsulotlarni aniqlash va realizatsiya natijalarini mahsulot turlari kesimida baholashni murakkablashtiradi.

Yana bir muammo hujjatlar aylanishining yetarlicha optimallashtirilmaganidir. Ishlab chiqarish bo'linmasi, sifat nazorati xizmati, ombor va buxgalteriya o'rtasida hujjat almashinuvi kechiksa, tayyor mahsulotlarning kirim qilinishi va realizatsiya bo'yicha ma'lumotlarning hisob registrlarida o'z vaqtida aks etmasligi mumkin. Bu esa davr yakunida qoldiqlarni taqqoslashda tafovutlar yuzaga kelishiga olib keladi.

Hujjatlar aylanishi, inventarizatsiya, kalkulyatsiya va hisob registrlari masalalari

Tayyor mahsulotlar hisobi bo'yicha hujjatlar aylanishi mintaqaviy korxonalarda ichki nazoratning markaziy bo'g'inlaridan biridir. Hujjatlarning o'z vaqtida rasmiylashtirilishi va buxgalteriyaga topshirilishi mahsulot harakatini uzluksiz nazorat qilish imkonini beradi. Biroq amaliyotda dastlabki hujjatlarda majburiy rekvizitlarning to'liq ko'rsatilmaslgi, nomenklatura kodlarining notekis yuritilishi, bir xil operatsiyalar bo'yicha turli shakldagi hujjatlarning qo'llanishi kabi kamchiliklar uchrashi mumkin. Bunday holatlar hisob yozuvlarining aniqligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Inventarizatsiya tayyor mahsulotlar hisobi ishonchliligini ta'minlashning muhim vositasidir. Yengil sanoatda mahsulotlarning assortiment bo'yicha xilma-xilligi inventarizatsiyani tashkil etishda qo'shimcha talablar qo'yadi. Haqiqiy qoldiqni artikul, model va o'lchamlar kesimida aniqlash, nuqsonli yoki eskirgan mahsulotlarni alohida qayd etish zarur. Aks holda, moliyaviy hisobotda zaxiralar qiymati real holatdan farq qilishi mumkin.

Kalkulyatsiya masalasida ham yengil sanoat korxonalariga xos murakkabliklar mavjud. Ishlab chiqarish xarajatlarini mahsulot turlari bo'yicha to'g'ri taqsimlash, umumishlab chiqarish xarajatlarini asosli usulda taqsimlash va tayyor mahsulot tannarxini aniq belgilash boshqaruv qarorlari uchun muhimdir. Tannarxni noto'g'ri aniqlash narx belgilash, rentabellikni tahlil qilish va sotuv strategiyasini ishlab chiqishda xatolarga olib kelishi mumkin.

Raqamlashtirish va avtomatlashtirish holati

So'nggi yillarda O'zbekistonda biznes jarayonlarini raqamlashtirish bo'yicha olib borilayotgan islohotlar korxonalarda buxgalteriya va ombor hisobini avtomatlashtirishga turtki bermoqda. Shu bilan birga, mintaqaviy yengil sanoat korxonalarida raqamlashtirish darajasi bir xil emas. Ayrim korxonalarda elektron hisob tizimlari, ombor dasturlari va elektron hujjat aylanishi joriy etilgan bo'lsa, boshqalarida bu jarayon endigina shakllanmoqda. Avtomatlashtirishning sustligi

mahsulot qoldiqlarini real vaqt rejimida kuzatish, ishlab chiqarish va sotuv o'rtasidagi muvofiqlikni tezkor tahlil qilish imkoniyatini cheklaydi.

Xorij tajribasida, xususan MHXS qo'llanadigan amaliyotda, tayyor mahsulotlar hisobi ishlab chiqarish, ombor, logistika va realizatsiya modullarini yagona axborot tizimida integratsiyalash orqali yuritiladi. Bunday yondashuvni O'zbekiston korxonalarida to'liq ko'chirish har doim ham darhol mumkin emas, biroq bosqichma-bosqich joriy etish, ayniqsa yirik va eksportyor yengil sanoat korxonalari uchun amaliy samara beradi.

Xulosa va takliflar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yengil sanoat mintaqaviy korxonalarida tayyor mahsulotlar hisobini tashkil etish amaldagi qonunchilik va buxgalteriya standartlari asosida olib borilayotgan bo'lsa-da, uning samaradorligi ko'p jihatdan ichki tashkiliy mexanizmlar, hujjatlar aylanishi, analitik hisob darajasi va raqamlashtirish holatiga bog'liq. Yengil sanoat mahsulotlari assortimentining kengligi, ishlab chiqarishning ko'p bosqichlilik va buyurtma xususiyatlari tayyor mahsulotlar hisobi bo'yicha qo'shimcha uslubiy yondashuvlarni talab etadi.

Mazkur sohada quyidagi ilmiy-amaliy takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq:

1. Korxonalar hisob siyosatida tayyor mahsulotlar hisobini mahsulot nomenklaturasi, sifat nazorati va ombor harakati xususiyatlarini inobatga olgan holda batafsil reglamentlash zarur.
2. Tayyor mahsulotlar bo'yicha analitik hisobni model, artikul, o'lcham, rang va buyurtmachi kesimida yuritish amaliyotini kengaytirish lozim.
3. Hujjatlar aylanishi grafigini ishlab chiqish va ishlab chiqarish bo'linmasi, ombor, sifat nazorati hamda buxgalteriya o'rtasida axborot almashinuvini qat'iy tartibga solish kerak.
4. Inventarizatsiyani zamonaviy usullar asosida, mahsulotlarning sifat holati va realizatsiya imkoniyatini inobatga olgan holda tashkil etish maqsadga muvofiq.
5. Tannarx kalkulyatsiyasida xarajatlarni taqsimlash usullarini qayta ko'rib chiqish va boshqaruv hisobi elementlarini kuchaytirish zarur.
6. Raqamlashtirish va avtomatlashtirishni bosqichma-bosqich kengaytirish, elektron hujjat aylanishi hamda ombor boshqaruvi tizimlarini joriy etish tayyor mahsulotlar hisobi ishonchlilikini oshiradi.
7. MHXS tamoyillarini, ayniqsa zaxiralarni baholash va taqdim etishga oid yondashuvlarni yirik yengil sanoat korxonalari amaliyotiga chuqurroq integratsiya qilish foydalidir.

Umuman, yengil sanoat mintaqaviy korxonalarida tayyor mahsulotlar hisobi tizimini takomillashtirish buxgalteriya axborotining ishonchliligini oshirish, moliyaviy natijalarni haqqoniy shakllantirish, zaxiralarni samarali boshqarish va korxonalarining raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-404-son, 13 aprel 2016 yil. Manba: **Lex.uz** — <https://lex.uz>
2. O'zbekiston Respublikasida buxgalteriya hisobi milliy standartlari bo'yicha rasmiy hujjatlar. Manba: **Lex.uz**, **Norma.uz** — <https://lex.uz> ; <https://norma.uz>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining to'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini rivojlantirishga oid qarorlari va farmonlari. Manba: **Lex.uz**, **Gov.uz** — <https://lex.uz> ; <https://gov.uz>
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ochiq ma'lumotlari. Manba: **Stat.uz** — <https://stat.uz>
5. IAS 2 "Inventories". IFRS Foundation. Manba: **IFRS.org** — <https://www.ifrs.org>
6. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va boshqa vakolatli organlarning buxgalteriya hisobi, moliyaviy hisobot va inventarizatsiyaga oid rasmiy uslubiy materiallari. Manba: **Gov.uz**
7. Yengil sanoat, buxgalteriya hisobi va iqtisodiy tahlil bo'yicha ochiq ilmiy maqolalar, darsliklar va monografiyalar. Manba: **edu.uz** va boshqa ochiq ilmiy resurslar.